

Samotnik *Tringa ochropus* L.

Status gatunku. Bardzo nieliczny gatunek lęgowy – 433 pary. W czasie przelotów regularnie spotykany w całym regionie; nieregularnie zimujący.

Środowisko. W okresie lęgowym zasiedlał zastoiskowe olsy oraz łągi olszowo-jesionowe nad małymi rzekami i na skraju tarasów zalewowych dużych dolin. Znacznie rzadziej występował na śródleśnych stawach rybnych z szerokimi rowami opaskowymi i kompleksach torfianek otoczonych zadrzewieniami olszowymi, ponadto silnie podmokłe łągi wierzbowe i topolowe. W środowisku olsów i łągów w dolinach rzek na podłożu organicznym występowało 349 par (89%); w łągach wierzbowych topolowych w dolinach dużych rzek na mineralnym podłożu - 24 pary (6%); na stawach rybnych - 15 par (3%) i na zarastających kompleksach torfianek – 9 par (2%).

W okresie koczowań polęgowych i migracji zatrzymywał się na spuszczonej stawach, błotnistych i piaszczystych brzegach rzek, płycznach zbiorników retencyjnych i torfianek oraz zalanych żwirowni i osadników ścieków, a także na rozlewiskach na polach, szczególnie w miejscach wylewania gnojowicy.

Samotniki *Tringa ochropus* (fot. K. Mortka)

Zmiany liczebności. W wieku XIX był to gatunek „wszędzie pospolity” (Taczanowski 1882). Po roku 2000 zauważono oznaki wzrostu liczebności, np. w dolinie Bugu w latach 1984-1987 wykazano 15 par (Chmielewski i in. 2004), ale w roku 2015 – 27 par (Kasprzykowski i in. 2015). W dolinie Narwi w latach 1993-1994 zarejestrowano zaledwie 1-2 pary (Rzępała i in. 1999), a w roku 2011 występowało 5 par (Kasprzykowski i in. 2011). W dolinie Pilicy w latach 1987-1989 wykryto 15 par (Chmielewski i in. 1993), a w latach 2018-2020: 23 pary (A. Węgrzynowicz, T. Dzierżanowski, Sz. Kielan i in.).

Na zarastających stawach w Mordach nastąpił wzrost z 2 par w roku 1987 (A. Dombrowski) do 5 par w roku 2011 (Dombrowski i in. 2012). W kompleksie leśnym Kryńszczak utrzymywał się stabilny stan: 8-10 par w końcu lat 1980. (Rzępała i Mitrus 1995) oraz 10 par w roku 2008 (Goławski i in. 2009). W dolinie Liwca nie wykazano zmian liczebności – po 3 pary w latach 1981-84 oraz 2011 (Dombrowski i in. 2012). W dolinie Zwoleńki w roku 1986 nie był notowany (P. Nawrocki), ale w latach 1996-2006 wykazano 4-6 par lęgowych (Osojca i Chołuj 2008).

Przyczyny zmian liczebności. Wzrostowy trend wykazany w większości ostoi samotnika na Nizinie Mazowieckiej jest zbieżny z wykazanym w centralnej Europie oraz w Skandynawii (Keller i in. 2020). Samotnikowi z pewnością sprzyja sukcesja roślinności w kierunku łągów olszowo-jesionowych na porzucanych łąkach i pastwiskach. Również tamy tworzone przez bobry *Castor fiber* na śródleśnych ciekach, poprawiają znacząco warunki żerowiskowe samotnika. Podobne znaczenie mają śródleśne zbiorniki tworzone przez ludzi w ramach poprawiania małej retencji leśnej. Z kolei osuszanie i wycinanie lasów olszowych, regulacje cieków wodnych w lasach, a także okresy suszy hydrologicznej, wpływają negatywnie na ten gatunek.

Rozmieszczenie i liczebność. W okresie 2005-2020 gniazdował w czterech makroregionach:

Nizina Północnomazowiecka – 62 pary: 12 par w dolinie Mławki oraz 7 par w dolinie górnej Wkry (P. Szczypiński); 10 par w dolinie Narwi i 4 pary w dolinie Omulwi oraz 4 pary w pozostałej części Puszczy Kurpiowskiej (H. Kot, A. Górski i in.). W Puszczy Białej gniazdował na pięciu stanowiskach, w tym przy stawach w Knurowcu (Jeglu) i Osuchowej.

Nizina Środkowomazowiecka - 230 par: w Puszczy Kozienickiej – 69-70 par (Chmielewski 2020); w Puszczy Kampinoskiej – 38 par; w dolinie Bugu w roku 2015 - 17 par, w tym 11 w olsach na skraju tarasu (Kasprzykowski i in. 2015). Na Poligonie Rembertowskim łącznie 10 par, w dolinie Wisły - 8 par w roku 2009 (Kot i in. 2017), a w dolinie Pilicy – 7 par w roku

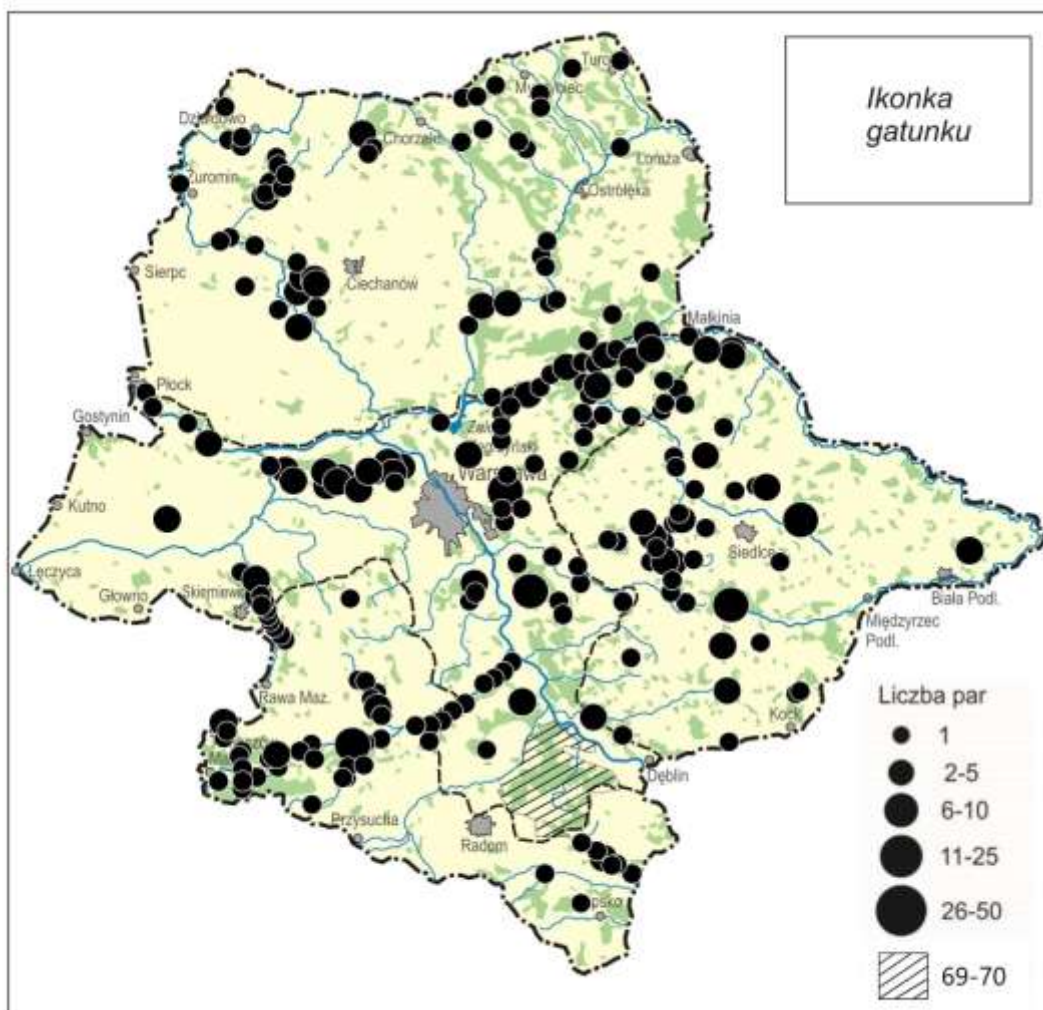
2018 (A. Węgrzynowicz i in.); w dolinie Słudwi i Przysowy – 4 pary (Chmielewski i in. 2013), na Bagnie Całowanie 6 par w roku 2011. W końcu lat 1980. w Lesie Bródnowskim w Warszawie gniazdowała jedna para (P. Stolarz). Na pozostałych stanowiskach po 1-2 pary.

Znamienne, że nie zarejestrowano gniazdowania w dolinie Bzury (Chmielewski i in. 2005, Janiszewski *et al.* 2014) a w ostatnich latach stwierdzono pojedyncze pary tylko w 2 miejscach: Ktery oraz ujście Kanału Kromnowskiego.

Wzniesienia Południowomazowieckie – 54 pary, z największymi populacjami w dolinie Pilicy – 16 par, w tym 7 par pod Nowym Miastem (Chmielewski i in. 1993), w Puszczy Pilickiej – 10 par (Sz. Kielan i in.) oraz w dolinie Mogielanki – 7 par, a w dolinie Zwolenki – 4-6 par w roku 2006 (Osojca i Chołuj 2008) i w rezerwacie „Okólny Ług” – 4 pary w roku 2000 (P. Chołuj) oraz w rezerwacie Żądłowice – 4 pary w roku 2018 (Sz. Kielan) i pojedyncze pary na siedmiu stanowiskach.

Nizina Południowopodlaska – 87 par: w dolinie Kostrzynia - 14 par w roku 2010 (Dombrowski *et al.* 2011), Bugu – 10 par w roku 2015 (Kasprzykowski *et al.* 2015), na stawach w Mordach – 5 par w roku 2011 i w Lasach Łukowskich 10 par w roku 2008 (Goławski *et al.* 2009); w Lesie Ceranowskim – 5 par, a w Lesie Ruchna pod Węgrowem – 4 pary w roku 1989 (M. Rzępała). W lesie koło Stanisławowa w powiecie mińskim w roku 2018 wykryto 3 pary w pobliżu licznych tu oczek wodnych (E. Szczepankiewicz).

Na pozostałych rozproszonych stanowiskach po 1-2 pary.

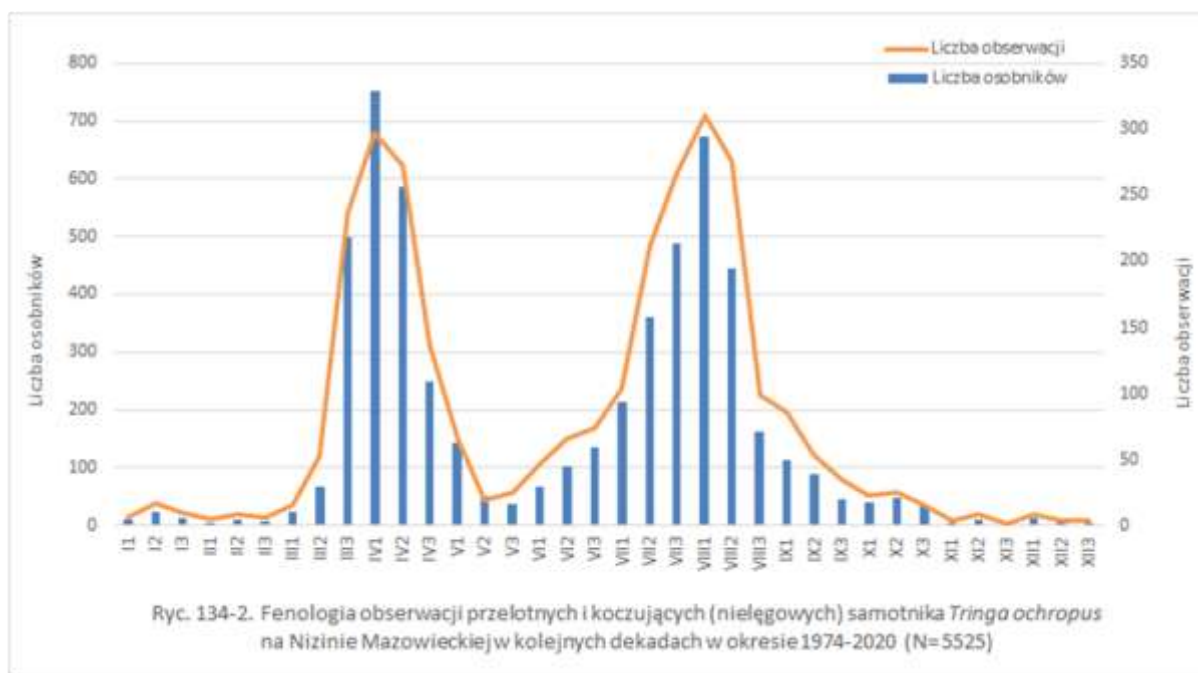
Ryc. 134-1. Stanowiska lęgowe samotnika *Tringa ochropus* na Nizinie Mazowieckiej

Wędrowniki. W okresie 1974-2020 w całym regionie zarejestrowano łącznie 5525 osobników niełęgowych (przelotnych i koczujących) w 2896 spotkaniach, co daje średnio 1,9 os./spotkanie (średnia wielkość stada).

Stadność w cyklu rocznym. Najczęściej, bo aż 1688 razy (58,3%) spotykano pojedyncze ptaki. Stada liczące 2-6 os. spotykano 1120 razy (39,5%); 7-10 os. były stwierdzone 60 razy (2,1%), a liczące 11-15 os. – 22 razy (0,8%), natomiast 16-27 os. – 6 razy (0,2%).

W okresie **wiosennej** migracji (marzec-maj) zarejestrowano 43% ptaków- najczęściej w 1. i 2. dekadzie kwietnia (ryc. 134-1). Średnio najwięcej ptaków na jedno spotkanie (średnia wielkość stada) przypadło na 1. dekadę maja (2,6 os.) oraz 1. dekadę kwietnia (2,5 os.; ryc. 134-2).

Przylot pierwszych ptaków wiosną w latach 2001-2020 rejestrowano pomiędzy 1 III a 28 III. Mediana pierwszej obserwacji wiosennej w dekadzie 2001-2010 przypadła na 18 III, a znacznie wcześniej, bo 8 III w dekadzie 2011-2020. Do Puszczy Kampinoskiej samotniki na stanowiska lęgowe przylatywały pomiędzy 18 III a 5 IV, średnio 27 III (Olszewski 2006). Przelotne stada wiosenne widywano do 19 V, a już na początku czerwca zaczynała się wędrówka jesienna.

Stadność. W poszczególnych dekadach wiosennych obserwowano średnio w jednej obserwacji od 1,3 do 2,5 os. Największą średnią wielkość stada zarejestrowano w 1. dekadzie kwietnia (ryc. 134-3). Największe stada wiosenne odnotowano na stawach rybnych: 6 IV 2012 – 23 os. na stawach Wale (Sz. Kielan); 10 IV 2016 – 21 os. w Walewicach (D. Kozłowski i inni) oraz 10 IV 1983 w Piastowie – 16 os. (J. Tabor). Jeszcze na początku maja widywano stada średniej wielkości: 3 V 1993 - 15 os. nad Bugiem w Szuminie (T. Smoleński i R. Miciałkiewicz) oraz 7 V 1987 – 7 os. nad Zb. Zegrzyńskim (A. Dombrowski). Ostatnie migrujące wiosną stada widywano w 2. dekadzie maja: 19 maja 2006 – stado 12 os. na stawach w Wildze (A. Dombrowski) oraz 13 V - 11 os. nad Wisłą w Grochalach (R. Kraska). Największą koncentrację (luźne stado) liczącą 35 os. obserwowano 5 IV 2009 na wilgotnych łąkach koło Sokołowego Kąta w gminie Siemiątkowo (P. Szczypiński).

Pierwsze **koczujące** ptaki nad Wisłą, obserwowano od początku czerwca w stadach do 3-4 os., po czym ich liczebność stopniowo wzrastała, a w końcu tego miesiąca obserwowano stada liczące do 12 os. (A. Dombrowski). Na stawach rybnych pierwsze stada rodzinne

rejestrowano od 2. dekady czerwca, a większe stada - od końca czerwca. Na stawach Bąkowcu w roku 2006 stwierdzono pierwsze stado 25 VI - 12 os., a 7 VII na całym kompleksie przebywało łącznie 26 os. (M. Łukaszewicz).

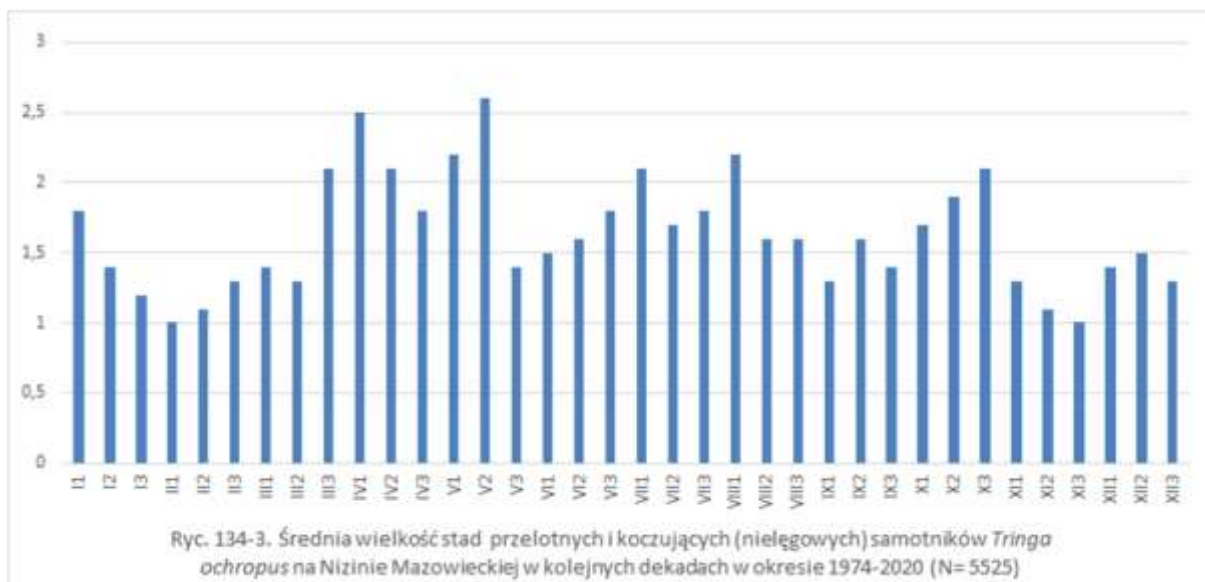
W okresie potęgowych koczowań i jesiennych przelotów (czerwiec-listopad) zarejestrowano 55% ptaków - najwięcej w 1. dekadzie sierpnia (ryc. 134-2). Intensywny przelot kończył się już w 2. dekadzie sierpnia, a obserwacje październikowe były zdecydowanie rzadsze - łącznie 64 spotkania, a w listopadzie tylko 14.

Puszczę Kampinoską samotniki opuszczały pomiędzy 25 VII (2003) a 26 VIII (2005); średnio 10 VIII (Olszewski 2006).

Stadność. W poszczególnych dekadach jesiennych obserwowano średnio w jednej obserwacji od 1 os. do 2,2 os. Największą średnią wielkość stada zarejestrowano w 1. dekadzie sierpnia (ryc. 134-3).

Największe stada nad Bugiem w Mołożewie w okresie lipiec-wrzesień 1986-1990 liczyły do 8 os. (SKO). W tych miesiącach nad Wisłą w Pawłowicach w latach 1975-1985 obserwowano maksymalnie do 12 os. – 4 VIII 1975 (Kot *et al.* 2017), natomiast w trakcie analogicznych badań w latach 2004-2007 obserwowano prawie wyłącznie pojedyncze ptaki, a największa grupa liczyła 7 os. (Kozik i Łukaszewicz 2017).

Największe stado w czasie letnich przelotów rejestrowano na spuszczonej stawach rybnych w Przytyku 2 VIII 2013 - 27 os. (R. Tęcza).

Samotnik *Tringa ochropus* (fot. A. Węgrzynowicz).

Zimowanie. Zimował nieregularnie, głównie w czasie łagodnych sezonów. Obserwacje z okresu grudzień-luty w latach 1974 – 2020 przyniosły łącznie 93 osobniki i 69 spotkań, w tym najwięcej w styczniu - 33, w lutym – 19 oraz w grudniu – 17.

W czasie regionalnego monitoringu styczniowego w latach 1984-2020 stwierdzony tylko w 14. sezonach (38%), na ogół w liczebności 1-3 os. z najwyższą (9 os.) w styczniu 2020.

Streszczenie. Nieliczny gatunek lęgowy - 420 par. Najliczniej występował na Nizinie Środkowomazowieckiej (230!), z największymi populacjami w Puszczy Kozienickiej (69-70!) i w Puszczy Kampinoskiej (38 par). Populacja lęgowa związana była głównie ze środowiskiem olsów i łęgów w dolinach rzek, gdzie występowało 89% par. W czasie przelotów regularnie spotykany w całym regionie i nieregularnie zimujący. Szczyt wiosennego przelotu przypadał na 1. dekadę kwietnia, a letniego na 1. dekadę sierpnia. W okresie zimowym (XII-II) zarejestrowany w 69 spotkaniach w łącznej liczbie 93 os.

Andrzej Dombrowski i Andrzej Węgrzynowicz

Literatura

- Chmielewski S., Kusiak P., Sosnowski J. 1993. Awifauna tarasu zalewowego dolnej Pilicy. *Not. Orn.* 34, 3-4: 247-276.
- Chmielewski S., Dombrowski A., Smoleński T., Zawadzki J. 2004. Awifauna lęgowa doliny dolnego Bugu. *Kulon* 9: 3-37.
- Chmielewski S., Tabor J., Kowalski M. 2005. Awifauna doliny Bzury. *Salamandra* 9: 15-48.
- Chmielewski S., Boguszewski P., Kielan Sz., Klimczak R., Iwańczuk C., Tabor J., Tęcza R. 2013. Awifauna Obszaru Specjalnej Ochrony Dolina Przysowy i Słudwi. *Kulon* 18, 33-56.
- Chmielewski S. 2020. Samotnik *Tringa ochropus*. W: S. Chmielewski, M. Łukaszewicz, J. Tabor, R. Kuropieska, M. Kurowski, M. Moleda, A. Szafranski, C. Iwańczuk, M. Miłkowski, M. Miłkowski, C. Kurys. *Ptaki Puszczy Kozienskiej i terenów przyległych. Monografia faunistyczna*. Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań-Pionki, s. 152-153.
- Dombrowski A., Kot H., Michałowski D., Goławski A., Kozik R., Chmielewski S. 2012. Awifauna lęgowa Obszaru Specjalnej Ochrony Ptaków Dolina Liwca. *Kulon* 17: 33-66.
- Goławski A., Dombrowski A., Kasprzykowski Z. 2009. Lasy Łukowskie PLB060010. IBA PL061. W: Chmielewski S., Stelmach R. *Ostoje ptaków w Polsce – wyniki inwentaryzacji, część I*: s. 170-174.
- Janiszewski T., Podlaszczuk P., Wojciechowski Z. 2014. Ptaki lęgowe OSO Pradolina Warszawsko-Berlińska PLB 100001, Tow. Przyr. Ziemi Łódzkiej, Łódź.
- Kot H., Chmielewski S., Dombrowski A., Szymkiewicz M., Walankiewicz W. 2017 W: Keller M, Kot H., Dombrowski A., Rowiński P., Chmielewski S., Bukaciński D. (red.). *Ptaki środkowej Wisły*. M-ŚTO, Pionki.
- Kasprzykowski Z., Dmoch A., Goławski A, Kozik R., Mitrus C. 2011. Inwentaryzacja ...wybranych lęgowych gatunków wodno-błotnych w OSO Dolina Dolnej Narwi,
- Kasprzykowski Z., Dmoch A., Goławski A, Kozik R., Mitrus C. 2015. Inwentaryzacja ...wybranych lęgowych gatunków wodno-błotnych w OSO Dolina Dolnego Bugu.
- Kasprzykowski Z., Dmoch A., Goławski A, Kozik R., Mitrus C. 2015. Zmiany liczebności wybranych lęgowych gatunków wodno-błotnych w Dolinie Dolnej Narwi i Dolinie Dolnego Bugu. *Ornis Polonica* 58: 1-11.
- Keller V., Herrando S., Vorisek P., *et al.* (ed.). 2020. *European Breeding Bird Atlas 2. Distribution, Abundance and Change*. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- Kozik R., Łukaszewicz M. 2017. Połęgowa migracja siewkowców *Charadrii* i bekasowców *Scolopaci* na środkowej Wiśle koło Pawłowic w latach 2003-2008. W: Keller M, Kot H., Dombrowski A., Rowiński P., Chmielewski S., Bukaciński D. (red.). *Ptaki środkowej Wisły*. M-ŚTO, Pionki.
- Olszewski A. 2006. Fenologia wędrówek oraz zimowanie wybranych gatunków ptaków w zachodniej części Kampinoskiego Parku Narodowego. *Kulon* 11: 67-74.

Osojca G., Chołuj P. 2008. Awifauna lęgowa doliny Zwoleńki. Kulon 13: 51-59.

Rzępała M., Mitrus C. 1995. Ocena liczebności awifauny lęgowej kompleksu leśnego „Kryńszczak” koło Łukowa w Siedleckiem. Not. Orn., 36: s. 273–295.

Rzępała M., Kasprzykowski Z., Goławski A., Górski A., Dmoch A. 1999. Awifauna Doliny Dolnej Narwi. Notatki Ornitologiczne 40: 23-44.

Taczanowski W. 1882. Ptaki krajowe, Kraków.